

Bereczky János

Ó ÉS ÚJ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚS KATONANÓTÁKBAN*

Néhai jó Pálóczi Horváth Ádám, akit akár első népdalgyűjtőnknek is nevezhetünk, 1813-ban lezárt gyűjteménye borítójára ezt írta föl címül: *Ó és új mintegy ötödfélszáz énekek*. Amiből azt láthatjuk, hogy már számára is, midőn egy dalgyűjtemény keze munkája nyomán összeállt, annak legmeglepőbb, legtanulságosabb, a kutatót leginkább kihívó sajátságául a benne fölsejlő korrétegződések mutatkoztak. A magyar népzene-kutatói szemléletnek azt a csíráját láthatjuk itt, amely egy évszázaddal később Kodályban bontakozott tovább. Hadd idézzem az ő egyik 1915-ös följegyzését: „A népdalkincset helyesen csak úgy foghatjuk fel, ha meggondoljuk, hogy az egy hosszú fejlődés produktumainak összefoglalása. Egymás mellett van egy tegnap kelt dal egy ötszáz évvel.”¹ Kiteljesedett pedig Bartók rendszerező munkájában, mikor először az 1918-ban megjelent *Die Melodien der madjarischen Soldatenlieder*ben, majd az 1924-ben megjelent *A magyar népdal*ban eszerint rendszerezte népdalainkat: régi stílus – új stílus.

Most, mikor az évforduló sokunk érdeklődését ismételten az első világháború felé fordította, arra gondoltam, vessünk végre, ha csak egy futó pillantást is arra: mi volt akkori katonáink dalaiban az, amit az előző nemzedékektől örökölték, mi az, amit magukkal hoztak, és mi, amit ők maguk – együtt – teremtettek? Háborús katonanótáink között mi volt az ó és mi az új?

Nos, olyan nagyon ó nem akad közöttük. Magasról aláérezkedő vonalút vagy éppen ötfokú hangsorút mutatóban sem találunk. A legrégebb dallam, amely tengeri világukban fölbukkan, Bihari János verbunkosa, a *Bercsényi nótája*, de még az is csak töredékében és az sem közvetlenül őtőle véve. Hanem Bihari darabját valamikor a századforduló éveiben ismeretlen személy ügyesen vokálissá alakította át, ahhoz talpraesett szöveget kerekített, s így jelent meg az 1900-as évek első évtizedében több népszerű kiadványban is, például a Rozsnyai-féle *101 magyar népdal*ban²:

* A 2014. november 27-én a Zenetudományi Intézet Bartók Termében „A zene és a nagy háború” címmel megrendezett konferencián elhangzott előadás bővített változata.

1 Kodály Zoltán: *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers*. (Kodály Zoltán hátrahagyott írásai.) Szerk. Vargyas Lajos. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993, 168.

2 *A legújabb és legszebb 101 magyar népdal*, II. Cigányos modorban szerkesztette Huber Sándor. Budapest: Rozsnyai Károly, é. n., 4. sz.

Jaj de nagyon régen volt...

Élénken.

ÉNEK.

Jaj de nagyon ré-gen volt, és so - ká lesz. Míg nekem egy i - ga-zí hű

ZONGORA.

ba - bám — lesz, Gön - dör a hn - ja, Kar - esű a de - re - ka,

Meg - eső - kol - nám hej! de ő nem a - kar - ja. a - kar - ja.

1. 2.

Ha egy hű kis leányra szert tehetnék,
Isten bizony hozzá nagyon hű lennék.
De hát a leány mind
Kétfelé kacsinat,
Egyik szemmel rám,
Máskkal másnak int.

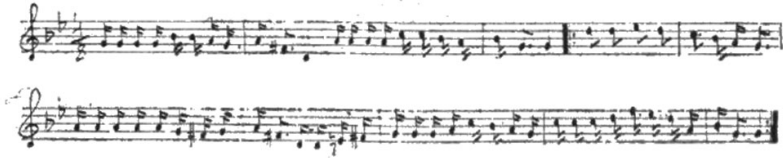
B. K. 128.

1. kotta

A dal így, ebben a formában viharos sebességgel terjedt el és folklorizálódott. Sőt a folklorizálódás a szokásos mértéket is jócskán túllépte, amennyiben a dallam második fele idővel több mindenre ki tudott cserélődni, és ilyenkor persze a szöveg is más meg más lett. A háborúban egészen sajátos változata keletkezett. Katonáink a két kezdő 11 szótagos sort két 19 szótagossal folytatták, mint azt az *Ötven háborús katonanótában* 1917-ben megjelent példa mutatja (2. kotta; a korabeli diminuált írásmód se itt, se a továbbiakban ne zavarjon meg minket)³:

3 *Ötven háborús katonanóta*. Szerk. Kakas F. (feltehetőleg álnév). Székesfehérvár: A magyar királyi 17. honvéd gyalogezred özvegy és árva alapja, 1917, 38.

Esik eső, fujdogál a hideg szél . . .

Esik eső, fujdogál a hideg szél,
Magyar honvéd ezer muszkától sem fél.
Olyan rendet vág a muszkán,
Mint amilyen rendet vág a kaszája, kaszája,
Szanitéc, a marokszedő alig győzi szedegetni utána.

Levelet hozott a tábori pósta,
Minden honvéd a magáét olvassa.
Egy legénynek a rózsája
Azt irta a rózsaszínű kártyára:
Ugy verekedj édes rózsám, hogy a cárnak ne maradjon
[kozákja.]

2. kotta

Ugyanezzel a két versszakkal Kodály is lejegyezte 1916-ban a ráncfűredi katonai lábadozóban egy 12-es közhuszártól, csupán az első versszakkal pedig Bartók 1917-ben a pozsonyi 13. honvéd pótzászlóalj legénységétől. Figyelemre méltó, hogy ezekben a friss keletű, 19 szótagos sorokban már jelen van az új, fiatalos, kiszélesített – augmentált – ritmika s az azzal együtt járó alkalmazkodó pontozott ritmus.

Az 1848–49-es szabadságharc napjainak divatos dallamaiból kettő lett világháborús nóta. Egyik az 1850-ben névtelenül megjelent *Debreceni csárdás* témája, mely az évtizedek során igen sokféle szöveggel terjedt el. Azok között legismertebb az, amivel Káldy Gyula közölte *A szabadságharc dalai és indulói*ban⁴ (3. kotta a 188. oldalon).

Jegyzetében Káldy állítja, hogy „1848–49-ben honvédeinknek kedvenc dala volt, ezt énekelve indultak a harctérre”. Ugyanakkor Kerényi György szerint, aki a dallam életrajzával behatóan foglalkozott, ez a szöveg csak az 1870-es évek elején tűnt föl és kapcsolódott hozzá, addig más szövegei voltak.⁵ Ezt igaznak fogadjuk el Káldy címadó versszakával kapcsolatosan, de a többit Seemayer Vilmos 1927-es gyűjtése igazolni látszik, aki egy akkor 89 éves férfitől négy különféle szöveggel jegyezte le a dallamot – többek között a következővel: „Né félj, pajtás a ha-

4 Káldy Gyula: *A szabadságharc dalai és indulói*. Budapest: [1895], 23. sz.

5 Kerényi György: Egy 19. századi dallam életrajza. In: *Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Gunda Béla. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 1943, 275–282.

23. „Ezer esztendeje annak.“

Határozottan, mintegy induló méretben.

Enek.

1. Ezer esz-ten-de-je an-nak. Hogy a ma-gya-rok itt lak-

Zongora.

nak, Most a-kar-ják ki-ir-ta-ni, ki-ir-ta-ni,

De az is-ten a jó is-ten nem en-ge-di. di.

2. Ne félj pajtás a haláltól,
Kutya német golyójától;
Harcban dicső szép a halál
Szép a halál,
Szégyen a kít ágyban talál
Ágyban talál.

1849 végén a következő verset is énekelték.

Asztalos készíts koporsót,
Egy egész nemzetnek valót;
Vér betűkkel ird rá eztet,
Ird rá eztet,
Itt nyugszik a magyar nemzet,
Magyar nemzet.

3. kotta

láltól, Az ellenség golyójától, Háborúban szép a halál, szép a halál, Gyáva jakit itt-hon talál, itthon talál...” – megörökítve a lap alján egyúttal az énekes visszaemlékezését is, hogy „1849-ben tanulta Miskolcon 35-40 éves gazdától”.⁶

1915-ben az akkor már mintegy kétharmad évszázados dallamot Kacsóh Pong-rác három versszakkal közli a *Magyar katonanótákban*. Az első versszak nála: „Már

6 Miskolc (Borsod), Porcs János (89), Seemayer Vilmos, 1927. Bartók-rend C 431j.

az ágyúk is dörögnek, Fejem felett eldördülnek. Fejem felett a kezembe' kardom csördül, Piros vérem a hazáért földre csordul.” Lábjegyzetben hozzát teszi: „Mondják, hogy 1914 őszén, a szatanovi lovasczata után való napon készült.”⁷ Mi most már tudjuk, hogy nem akkor készült, ellenben akkor újra aktualizálódott. Kacsóh adata különben nem áll magában. Kölcsönösen hitelesítik egymást Olsvai Imre 1978-as kopácsi gyűjtésével, illetve a gyűjtő és 88 éves énekese között a magnetonfelvétel végén lefolyt beszélgetés során elhangzottakkal:

♩ = cca 92

Sá - tor - ka - róm lē van ver - ve,
 Kőp - pő - nye - gēm rá - te - rít - ve.
 Kőp - pőnyegēm, kőp - pőnyegēm a sá - to - rom,
 Si - rat - hatsz már, é - des, kedves kis an - gya - lom.

A nagy ágyúk szépen szólnak,
 Apró fegyverek ropognak.
 Fejem fölött, fejem fölött kard megfordul,
 Piros vérem csatatérén földre csordul.

4. kotta

- Meg tudná mondani, kitől tanulta ezt?
- Katonáéknál, háboruban... A háboruban vót, igēn, 15-ös évben... Ezt ott tanultam.
- Melyik ezred volt ez?
- Pécsi ötvenkettős ezrednél... Kint a harctérén tanultuk, ott danógtattuk.⁸

A másik 1848–49-es dal a közismert „Seprik a pápai utcát...” Ennek a dalnak a történetét – egyfelől, hogy milyen nagy divatja volt a szabadságharc napjaiban, másfelől, hogy az új stílus elterjesztésében milyen döntő szerepet töltött be – már megírtam.⁹ Most csak annyiban szükséges ismételnem magamat, hogy rámutassak: mind a szabadságharcban, mind a további évtizedekben, végig a nagyszámú 19. századi forráson, a dal ritmusa az A és A⁵ sorok elején régies: négy nyolcadban

7 Kacsóh Pongrác: *Magyar katonanóták*, V. (Gyűjtötte és zongorára alkalmazta ~.) Budapest: Rózsavölgyi és Tsa, 1915, 4. sz.

8 *Kopács* (Baranya), Máté János (88), Olsvai Imre és Katona Imre, 1978, MTA ZTI: AP 11836d.

9 Bereczky János: „A pápai barna kislány nótája”. In: *Történelem és emlékezet*. Szerk. Kríza Ildikó. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 1998, 172–190.

gördülő volt. A világháborúban aztán dalunk valósággal újjászületett. És csak ekör, 1916-ban, a kassai 9-es honvéd gyalogezred legénységétől hallja és jegyzi le először Kodály modern, negyedelő, augmentált ritmikával (és a harmadik sor végén alkalmi tréfás kibővítéssel:¹⁰

A kas - sa - i nagy ka - szár - nya
 Sep - rik a kas - sa - i úc - cát...

Reg - ru - ták - kal van meg - rak - va.

Kas - sa - i ka - szár - nya lyu - kad - jon ki, ki - ri - ki, ki - ki - ki - ki,
 Ti - zennyolc esz - ten - dős bar - na kis - lány, ta - rat - ta, ta - ta - ta - ta...

Te meg, ba - bám, sza - ba - dúj ki!

5. kotta

Attól kezdve már minden gyűjtő így találja – következésként éppen Kodály Zoltánné 1917-ben egy 18 éves érdi lánytól –, és így ismerjük mi, az utókor is: ezzel az új ritmussal, amellyel tehát világháborús katonáink elevenítették, frissítették föl nagyapáik nótáját.

Az 1866-os osztrák–porosz háború idején tűnt föl egy dallamunk. Kizárólag katonaszövegek kapcsolódtak akkor is, azóta is hozzá. Vikár Béla 1906-ban egy öreg lendvajakabfai férfitől ilyen formában gyűjtötte:¹¹

Dom - bon la - kom én, di - ó - fát é - ge - tők,

Má - ma es - té - re ró - zám - mal be - szé - lők,

Má - ma es - té - re ró - zám - mal be - szé - lők,

Hol - nap dél - re már Cseh - or - szág - bo lē - szők.

6. kotta

10 Kassa (Abauj-Torna), 9. honvéd gyalogezred (18-20), Kodály Zoltán, 1916. VIII. Bartók-rend B 202f.

11 Lendvajakabfa (Zala), Felső Pál (öreg férfi), Vikár Béla, 1906. MF 2270d, Bartók-rend B 770d.

Csak emlékeztetőül: az osztrák–porosz háború színtere Csehország volt. Az énekes koráról egyébként többet nem tudunk, mint hogy „öreg férfi”, de ha jól utána számolunk: aki 1906-ban hatvanvalahány éves volt, az 1866-ban huszonvalahány, vagyis éppen hadköteles. Más adatközlők szerint dallamunkat „az 1878-as boszniai okkupáció alatt is sokat énekeltek”. Akkori fő szövegei: „Sírhat, jajgathat az az édesanya...” és „Pajtás, hogyha látsz testemen mély sebet...” voltak.

Ez a dal részben a korábbi szövegekkel, részben időszerű újjakkal a világháborúban szintén új virágkorát élte. Ekkor kapta a mindannyiunk által jól ismert és kedvelt „Megjött a levél fekete pecséttel, Megjött a muzka százezer emberrel...” szöveget is.¹² És hogy még hányféle szöveget, arról halvány képet nyerhetünk Kerényi György karmacsi gyűjtéséből:¹³

♩ = 96

Szer - bek, szerbukok, nē vesze - kēdje - tēk,
Ma - gyar kato - nákkal nē küzköl - kōdje - tēk!
Mer ha ja magyarok rátok mēgha - ragusznak,
Mindēn szerb kato - nából disznóvátut farag - nak.

1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) 8)
2. 2. 2. 2. 2. 2. 2. 2.

Szó, szó, ami szó, ez léssz a zutolsó,
Ágyunk dörgése léssz az elbucsuzó.
Ágyunk dörögött, a kardunk csörögött,
a Bajnétunk hegyéről az orosz vér csöpögött.

7. kotta

12 E szöveg legkorábbi gyűjtései: *Rákoskeresztúr* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun), Bartók Béla, 1915. II. és *Isaszeg* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun), Kenesei Ilona, 1915. Nyomtatásban első feltűnése: Kacsogh Pongrác: *Magyar katonanóták*, III., (Gyűjtötte és zongorára alkalmazta ~.) Budapest: Rózsvölgyi és Tsa, 1915, 6. sz.

13 *Karmacs* (Zala), Födelmesi Gábor (67), Kerényi György, 1966. Berezky János: *A magyar népdal új stílusa*, I–IV. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2013, 173. sz.

Ez a négy történeti dallam az, mely a világháborúban új életre kelt. Ezekből is kettőnek modernizálták kissé a ritmusát. Ha pedig a dalok formáját tekintjük, kettő igazából már új stílusú, még ha *korai* új stílusú is. (Csak utalok rá, hogy korai új stíluson azt értem, ahol még a ritmika nem alkalmazkodó pontozott és a dallsorok zárlata kötetlen.)

A háborússá lett régi dalok másik csoportját azok a dallamok alkotják, melyeket a Bartók-rend az A-2 vagy a C-1 osztályba sorol, mert ugyan nem új stílusúak, de ritmusuk már új. Azaz alkalmazkodó pontozott ritmusúak. Sok helyen számot adtam már arról – egy helyen kimerítő részletességgel¹⁴ –, hogy ez a fajta, kutatásaim szerint népzeneinkben az 1870-es években föltűnedező, ám inkább majd csak az 1880-as, 1890-es években elterjedt ritmika nem szorítkozott csupán az architektonikus szerkezetű dallamokra, hanem, ha kisebb mértékben is, de szívesen párosult A- és C-osztályos dallamokkal is, átjárva és megújítva ilyenformán az egész magyar népzeneét.

Limbay Elemér *Magyar Dal-Album*ának III. kötetében, 1882-ben jelent meg egy dal, mely a források egybehangzó tanúsága szerint az 1880-as években széltében elterjedt:¹⁵

28

Érik már, érik már...

Allegretto.

469. *mf*

8. kotta

Limbay a szövegeket külön közölte. Az ennél: 1. Érik már, érik már A fekete szőlő, Ne menj arra, barnapiros kislány, Megfog a kerülő. 2. Nem félek, nem félek, Nem bánt engem senki, Csak az én kis barna szeretőmet Ne szeresse senki.

Volt ugyanakkor más népszerű szövege is: „Ennek a kislánynak Hosszú a kötője...” A mai nótakedvelő embernek azonban sem egyik, sem másik szöveggel

14 Berezky János: „Az alkalmazkodó pontozott ritmus megjelenése népzeneinkben”. In: *Zenatudományi dolgozatok 2003*. Szerk. Richter Pál és Rudasné Bajcsay Márta. Budapest: MTA Zenatudományi Intézet, 2003, 411–454.

15 Limbay Elemér: *Magyar Dal-Album*, III. Győr: Hennicke Rezső, 1882, 469. sz.

van a fülében, hanem egy harmadikkal, melyet először Bartók jegyzett le 1915 januárjában rákoskeresztúri tót lányoktól:¹⁶

Egy kis - lány, két kis - lány
 Fel - má - szott a fá - - - ra
 Be - le - ment az a - ká - ca szál - ká - ja
 tús - ké - je
 A lá - ba szá - rá - - ba.

1) 2)
 1) 2)

Piszkáld ki, piszkáld ki,
 Piszkáld ki belőle.
 Nem piszkálom, egye meg a fene,
 Had maradjon benne!

9. kotta

Hogy azonban azok a lányok katonáktól tanulták, bizonyítja, hogy az *Ötven háborús katonanótákban* is hasonlóan jelent meg, ráadásul „Egy szőke szerb kislány...”-t emlegetve,¹⁷ Kodály pedig 1916-ban a kassai 9. honvéd gyalogezred körében ezzel a szöveggel találta meg: „1. Petár, a szerb király Háborúsdit játszik, Beleesett egy nagy pocsolóába, Csak a füle látszik. 2. Piszkáld ki, piszkáld ki, Piszkáld ki belőle...” Az azóta valósággal szólásmondássá vált „Piszkáld ki, piszkáld ki” szöveg, illetve szófordulat tehát világháborús katonáink leleménye korábbi dallamra.

Van néhány ebbe a csoportba tartozó, azaz még nem új stílusú szerkezetű, de már új ritmikájú más dallam is, mely a világháborúban új szöveggel új életre kelt. Egyet vegyünk még közülük szemügyre. A háború elején viharos sebességgel terjedt el a következő három versszakos dal. Kodály 1916 nyarán a ránkfüredi katonai lábadozóban a 12-es közös huszároktól meg a 34-es közös gyalogosoktól egyaránt lejegyezte, rávezetve a támlapra: „Közismert.” Ugyanazon év őszén Nagysza-

16 *Rákoskeresztúr* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun), Bátovszky Zsuzsi, Zsichla Rozi stb., Bartók Béla, 1915, I. Bartók-rend C 41d.

17 *Ötven háborús katonanóta*, 15.

lontán már a 10-11 éves kislányok is ezt dalolták neki, ott is azt tapasztalta, hogy „közismert a fiatalságnál”:¹⁸

1. Nyit - va van a szá - za - dos úr ab - la - ka,
 Bar - na kis - lány sír - va sé - tál a - lat - ta.
 Állj meg, kislány, bar - na kis - lány, egy szó - ra,
 Te le - szel a szí - vem vi - gasz - ta - ló - ja!

2. Nem állok meg a százados úr szavára,
 Nem leszek a százados úr babája.
 Van már nékem századjában egy közlegény,
 Kit nem adnék, százados úr, magáér.

3. A közlegény elesik a csatába,
 Ki borúl a barna kislány vállára?
 Ha elesik, szálljon áldás porára,
 Mégse leszek a százados úr babája

10. kotta

Ugyancsak megtaláljuk az *Ötven háborús katonanótában*.¹⁹

A dal szövege eleddig ismeretlen volt. Hanem a dallam lényegében hangról hangra azonos egy 19. századvégi csárdásdallammal, mellyel először a Sárközy Ferenc neve alatt megjelent *Szabolcsi népcsárdásokban* találkozunk 1870 körül – egészen a legutolsó hangokig. Ott hirtelen – a mi fülünk szerint – *eltéved* a párhuzamos dúrba²⁰ (11. kotta).

Nem eltévedés ez azonban. Ugyanilyen dúrban záró alakjában – és kizárólag ilyenben! – szerepel több korabeli kiadványban: vagy ugyancsak hangszeres formában,²¹ vagy különféle műszövegekkel.²² Van továbbá egy népi adatunk is ebben az

18 *Nagyszalonta* (Bihar), 10-11 éves lányok. Kodály Zoltán, 1916. X. 7. *Kodály Zoltán nagyszalontai gyűjtése*. Magyar Népköltési Gyűjtemény, XV. Szerk. Szalay Olga és Rudasné Bajcsay Márta. Budapest: Balassi Kiadó–Magyar Néprajzi Társaság, 2001, 240. sz.

19 *Ötven háborús katonanóta*, 20.

20 Sárközy Ferenc: *Szabolcsi népcsárdások*. (Zongorára szerkeszté ~.) Pest: Rózsavölgyi és Tsa, é. n., 1. friss.

21 Tisza Aladár: *Ejnye, ejnye, azt a betyár...* Pest: Táborosky és Parsch, é. n., 1. friss.

22 Földes József és Demeter Róbert: *Emlék*. A legszebb magyar dalok válogatott gyűjteménye. Budapest: 1876, 22. sz. Szövege ebben: Csak titokban akartalak szeretni, De ki kellett annak világosodni. Ámde sebj, hadd tudja meg a világ, Így is, úgy is hú leszek én tehozzád!

11. kotta

alakban: Kiss Lajos 1952-ben 62 éves – tehát még a háború előtt leánykodott – negyedi asszonytól vette föl „A Vág vize lassan folyik medrében, Bú lakozik az én árva szívemben...” kezdetű szöveggel.

Ebből a dúr népies műdallamból csinálták hát katonáink jó érzékkel a hosszú évtizedeken át oly nagy közkedveltségnek örvendett eol népdalt.

Koruk szerint rendezgetve világháborús katonanótáinkat a következő csoportot azok az immár új stílusú, sőt kifejlett új stílusú dalok alkotják, melyek még a háború előtt keletkeztek akár pár évtizeddel, akár csak pár évvel. (Ismét csak utalok rá: kifejlett új stíluson azt értem, ahol már a ritmika alkalmazkodó pontozott és a dallamsorok zárata sablonos.) Ez már igen nagy, kiterjedt csoport. Vannak köztük olyanok, melyeknek nem is kellett szövegükön változtatni, mert az új helyzetben úgy, ahogy voltak, újólag aktuálissá, netán az eddiginél is aktuálisabbá váltak. Ilyen például az, amelyet Kacsóh Pongrác 1915-ben mindjárt gyűjteménye élén kö-

zölt, megjegyezve róla: „1914. augusztus 1-je után, a mozgósítás napjaiban e daltól volt hangos az egész Magyarország”²³ (12. kotta).

1. Ne sirjatok budapesti lányok...*)

Allegretto.

Ének.

1. A gö-zös-nek hat ke-re-ke de fé-nyes, de fé-nyes, de fé-nyes;
 2. El-ment az én ró-zsám Pest-re ra-gyo-gó csil-la-gom, ga-lam - bom,
 3. Csi-nál-tat-tam Pes-ten há-zat ma-go-sat, ma-go-sat, ma-go - sat,

Zongora.

Ben-ne ül egy nyal-ka hu-szár de ké-nyes, de ké-nyes, de ké-nyes
 Puc-cos dá-ma lett be-lő-le ra-gyo-gó csil-la-gom, ga-lam - bom,
 Ab-la - kot rá há - rom-szá-zat ra-gyo-gót, ra-gyo-gót, ra-gyo - gót,

Ne sir - ja - tok bu - da - pes - ti lá - nyok visz - sza - jön - nek
 Sár-ga ci - pó gu - mi - gu - mi sa - rok, en - gem a fa -
 Kö - ze - pi - be tű - kör - fé - nyes szo - bát hol a ró - zsám

a hu - szá - rok va - la - ha de va - la - ha de vagy so - há.
 kép - nél ha - gyott ra - gyo - gó csil - la - gom ga - lam - bom.
 fes - ti ma - gát pén - te - ken, szom - ba - ton, va - sár - nap.

12. kotta

23 Kacsos Pongrác: *Magyar katonanóták*, I. (Gyűjtötte és zongorára alkalmazta~.) Budapest: Rózsavölgyi és Tsa, 1915, 1. sz.

Valaha, valaha vagy soha... – az ember azt gondolná, hogy ilyen szöveg háborúba menők ajkán születik. De nem. Ezzel a szöveggel találjuk már a dalt a Nádorféle 101 legszebb magyar népdal sorozatnak valamikor az 1890-es években megjelent első kötetében.²⁴ Kodály is, mikor 1914-ben lejegyezte a budapesti utcán marsoló katonáktól, odaírta a támlap aljára: „Közismert azelőtt is!”

És ilyen az a másik dalunk is, amelyről ugyancsak elmondható, hogy akkoriban tőle „volt hangos az egész Magyarország”: a „Megállj, megállj, kutya Szerbia...”. Erről már Bartók megállapította, hogy új stílusú dal önállósult második fele.²⁵ Egész dallammal – a második dallamfélben már ezzel a majd csak négy év múlva igazán aktuálissá váló szöveggel – 1910-ből van első lejegyzésünk róla, méghozzá Hédervárról Kenesei Ilonától:²⁶

Bosz-ni - á - nak he - gye - i, Bosz-ni - á - nak he - gye - i, de az a ma - gyart il - le - ti,
De most az a ku - ty a szerb, de most az a ku - ty a szerb, de el a - kar - ja ven - ni.
Meg - állj, meg - állj, ku - ty a Szer - bi - a, nem lesz ti - ed so - ha Bosz - ni - a,
Mert a magyar nem en - ged, míg egy csepp vé - re e - red, de a - kár - hogy is szen - ved!

Rajta, magyar vitézek, fiatalok és vének, de fegyvert ragadjatok,
Mert nem tudni, hogy mikor, éjjel-nappal várhatjuk, hogy fújják a riadót.
Akárhogy is dörög az ágyú, nem félünk mi a szerviántú',
Megkergetjük azokat, löjük, mint a nyulakat, a hegyes Boszniában.

13. kotta

Féldallamként megint csak Kacsóh közölte elsőként 1915-ben.²⁷ Kodály 1915-ben Zsérén jegyezte le „az ifjúságtól”, 1916-ban Kassán a 34-esektől, Szomjas György 1916-ban Versecen hallotta menetelő bakáktól, Kenyeres Lajos nagyszalontai gimnazista saját városában jegyezte le ugyancsak 1916-ban, Kodály Zoltáné avasúvárosi cselédlányuktól 1918-ban – hogy csak az akkori gyűjtésekről adjunk számat. Szépirodalmunkban is megannyi regény vagy önéletrajz emlegeti – és biztosítja ily módon fennmaradását a nemzet emlékezetében.

24 101 legszebb magyar népdal. Cigányos modorban átírta Palotásy Gyula. Budapest: Nádor Kálmán, é. n., 66.

25 Bartók Béla: A magyar népdal. Budapest: Rózsavölgyi és Tsa, 1924, 94., 149. sz. jegyzet.

26 Hédervár (Győr), Kenesei Ilona, 1910. OSZK Zeneműtára, Ms. Mus. 152. VII. 46. sz.

27 Kacsóh: Magyar katonanóták, III., 1. sz.

Ennek a harmadik csoportunknak, melybe tehát azokat a kifejelett új stílusú dalokat soroltuk, melyek még valamikor a háború előtt keletkeztek, a zöme természetesen nem változatlan szöveggel, egyszerűen csak aktualizálódva vált *háborús* katonanótává, hanem új szöveget kapva. Két példán illusztrálom.

Bartók 1907-ben, Felsőírege vette fonográfra a következő katonadalt.²⁸

♩ = 88-110

Ar-ra a-lá a tá - bor-ban csip-ke - bo-kor lát - szik,
 Mel-let - te jég - y Alb-recht - ba-ka szé - pen ma-sé - - - ro - zik.
 de Ne ma - sé - rozz, Alb - recht - ba-ka, mer el - - fá - radsz na - gyon,
 Nin - csen itt az é - des - a-nyád, a - ki, de meg-si - ras - son.

Ne sirasson engem senki, jól vagyok tanítva,
 Sem a harcban, sem a varcban (?) nem riadok vissza.
 Mert a baka a fegyverbe bele van teremtvé,
 Mint cidrusfa a jó földbe belegyökerezve.

14. kotta

Utóbb ez a dallam nem pontosan ezzel a két versszakkal terjedt el, hanem azal és úgy, amellyel és ahogy először 1916-ban találta Kodály a ghymeszi és zsérei fiatalság körében, ahogy aztán az *Ötven háborús katonanóta* is közölte,²⁹ és ahogy Kodályné is 1918-ban avasúvárosi cselédlányuktól lejegyezte³⁰ (15. kotta).

Az 1907-es versszakpárossal végtére is csak egy, a világháborússal ugyanakkor 24 változat található az akadémiai népdalgyűjteményben.

Ismert, hogy Bartók 1904-ben – tehát még évekkel tulajdonképpeni gyűjtőtevékenysége megkezdése előtt – egy ismerőse kibédi cselédlányától több dalt is lektóztzott. Egyik ezek közül a 16. kottán látható.³¹

Ugyanennek dallam- és szövegváltozatát megtaláljuk Seprődi János egyik közleményében is – ugyancsak Kibédről! – az *Ethnographia* 1906-os évfolyamában.³²

28 *Felsőíreg* (Tolna), legény, Bartók Béla, 1907. IV. MF 995c, Bartók-rend B 1232e.

29 *Ötven háborús katonanóta*, 45.

30 *Avasúváros* (Szatmár), Koncz Júlia (23), Kodály Zoltánné, 1918. XI. Bartók-rend B 1232b.

31 *Kibéd* (Maros-Torda), Dósa Lidi (18), Bartók Béla, 1904. Bartók-rend 1281a.

32 Seprődi János: „Marosszéki dalgyűjtemény”, 47. sz., *Ethnographia* XVII. (1906), 306.

3) ——— 3) ——— 4) ———
 O-roz - or - szág ha - tár - szé - lén a - kác - fá vi - rág - zik,
 3) ——— 3) ——— 3) ———
 A - lat - ta egy hon - véd ba - ka bú - san ma - sé - ro - zik.
 3) ——— 4) ——— 1) 4) ——— 4) ——— 2)
 Ne ma - sé - rozz, hon - véd ba - ka, mert le - lő - ja musz - ka,
 3) ———
 Mesz - sze van az é - des - a - nyád, a - ki meg - si - rat - na.
 1) 2) 3) 4)
 Ossia Ossia 2. 2. ||

Nem kell engem megsiratni, nem vagyok én árva,
 Nem hallik a sóhajtásom szép magyar hazámba.
 Maj megsirat, maj meggyászol az a sok ágyúszó,
 Fejem felett sívít a szél, eszpodál a golyó.

15. kotta

Szé - pen szól a fü - le - mü - le fenn a le - ve - gő - be,
 Ka - to - ná - nak el kell men - ni há - rom esz - ten - dó - re.
 Hadd el, bi - ró, be - tyár bi - ró, ke - rülj a ke - zem - be,
 Ka - to - ná - nak te i - rat - tál há - rom esz - ten - dó - re!

16. kotta

Ez sem maradt azonban dallamának fő szövege. Kodály 1916 nyarán a kassai 9-es honvéd gyalogezred legénységétől a következő két versszakkal jegyezte le:³³

33 Kassa (Abauj-Torna), 9. honvéd gyalogezred (18–20), Kodály Zoltán, 1916. VIII. Bartók-rend B 1281c.

Ör-mes-ter úr ki-ad-ta a szi-go-rú pa-ran-csot,
 Min-den ba-ka kö-szö-rül-je é-les-re baj-né-tot.
 É-les a baj-nét a fégy-ve-remen, szü-rok jobb-ra, bal-ra,
 Te meg, csárdás kis an-gya-lom, bo-rulj a vál-lam-ra!

1)
 2)

Ha kimegyek, ha kimegyek az orosz harctérre,
 Te meg, csárdás kis angyalom, sírhatsz temetőbe.
 Búgnak az ágyúk, a gépfegyverek, folyik a magyar baka vére,
 Te meg, csárdás kis angyalom, sírhatsz temetőbe.

17. kotta

Ugyanő ugyanazon év őszén Nagyszalontán egy 21 éves lánytól lényegében ugyanígy. Ott a kassai rontott helyett a 2. versszak így kezdődött: „Hónap megyünk a harctérre nagy Romániába, Isten veled, kis angyalom, szervusz, utoljára...”³⁴ Majd az *Ötven háborús katonanótá*ban szintén e két versszakkal jelent meg – a 2. versszak kritikus indítása így: „Mikor mentem a harctérre nagy Oroszországba, Egyenesen bemegyek a svaromléniába...”³⁵

A kibédi fülemülés szöveg többé sehonnan máshonnan nem került elő, a háborússal ellenben 13 változatunk van az akadémiai népdalgűjteményben.

Ide, tehát a más szöveggel már korábban fölbukkant, de a háborúban új szöveget kapott s országos elterjedtségre azzal szert tett dallamok közé tartoznak még – hogy csak a legismertebbeket soroljam elő:

Szerbiába megfújták a trombitát... (sz l sz d r m f m / r d d)
 Százados úr, mitől véres a lába... (d d r m / sz f m r / r d d)
 Barna kislány kiment a harctérre... (m t d r / d t l szi / l l)
 Hadseregben magyar honvéd az első... (m f r t / d d r m / l l l)
 Vadkörtefa fehérét virágzik... (m d sz d / r m r d / sz sz)
 Homokos a, kavicsos a déli vasút széle... (d d f m r d m sz / f m d r / d d)
 Jaj de búsan nyerít kapitány úr pej lova... (m r d t l sz / d r m d / t l l)
 Elmegyek, elmegyek, még vissza se nézek... (l' l' m m r d / m r d t / l l)
 Széles az Isonzó vize, keskeny a híd rajta... (l' l' sz sz l' m r l / r d r m / l l)

Összesen 28 dallamtípus.

34 Kodály Zoltán *nagyszalontai gyűjtése*, 186. sz.

35 *Ötven háborús katonanóta*, 43.

Az eddigi három csoport tehát bizonyos szempontból, bizonyos mértékig mind ónak számít a háborús katonanóták világában. Hátravan a negyedik, egyben utolsó csoport: az újaké, a háború során keletkezetteké. Mennyiségben ez a legnagyobb (nagyobb, mint az előzők együttvéve), művelődéstörténeti szempontból a legjelentősebb. Ha végigtekintünk rajtuk: egyfelől csodálatra méltó, másfelől szív-szorító, hogy tragikus sorsú, a mézszárszékre küldött akkori ifjúságunk a halál torkában mind mennyiségileg, mind művészileg milyen páratlan értékű kultúrát hozott létre – és hagyott ránk, boldogabb utókorra.

Összesen 50 olyan dallamtípusunk van, mely a háború négy éve alatt katonáink ajkán, háborús szöveggel keletkezett, és ehhez vehető még 5 olyan, mely nem kimondottan háborús szövegű, de kétségtelenül ugyanazon katonák köréből terjedt el. Hogy megint csak a legismertebbeket vegyük számba – először az 50-ből:

Doberdónál van egy szomorúfűzfa... (m m f m r r m d / t l l)
 Kimegyek a doberdói harctérre... (m d r d / r m f m / r l l)
 Százados úr, előre, előre... (f m r d / sz sz f r / d d)
 Románia felé nem tudjuk mi az utat... (f m r d r d / f m r d / l sz sz)
 Már minálunk soroznak, nemsokára be is rukkolnak... (d sz, d m / sz f m / r t sz, t r f / m d d)
 Százados úr, mitől véres a lába... (m m l' sz / l' m r d / t l l)
 Barna menyecske fehérre meszelt háza... (m l' sz m d / m m r d / t l l)
 Hármát füttyentett már a gőzös masina... (d' sz l l f / m r m f / sz d d)
 Sej, ha bemegyek Székesfehérvárra... (sz d' t l sz / f r sz m / d d)
 Budapesti, de vasútállomáson... (d' d' t l t / d' sz f r / d d)
 Kedves édesanyám, ha föl akarsz keresni... (l' l' sz sz f m / f m r d / t l l)
 Erdő szélén nyírfá kereszti jelzi a síromat... (l' l' m m r l t / d r m r / l l)
 Felmegyek a hegyre, felmegyek a hegyre, lenézek a völgybe... (l t d r m l' / l' sz f m r m / l' m d t / l l)
 Ha felülök, csuhaj, ha felülök a fekete gőzösre... (sz sz d d / r r sz f m d / m r d t / l sz sz)
 Mikor megyek Románia felé, még a fák is sírnak... (l l l' l' / sz fi sz l' sz m / d r m r / l l)

Majd az 5-ből:

Réten, réten, sej, a kassai réten... (l m m r / d m r d t / l l)
 De szeretnék hajnalcsillag lenni... (l' l' l' sz / m d m r / l l)
 Elmegyek az ácshez féjfát csináltatni... (sz d t d / r sz' / f m r d / sz sz)

Bizony van ezek között nem egy olyan, mely ha hiányoznék, egész nemzeti kultúránk jelentősen szegényebb lenne...

Ami pedig ezek zenei jegyeit illeti, egyetlenegy kivétellel – hogy a szabály erős legyen – mind az 55 kifejlett új stílusú. Nem is lehet más. A stílusnak ez a *kifejlett* ága az 1880-as és 90-es években bontakozott ki, terjedt el, hogy aztán a 20. század első évtizedében váljék országosan egyeduralkodóvá. A dallamkezdő, más néven A soroknak az egész stílusfejlődés során tapasztalható folyamatos tágulása is erre az időre jutott el az oktáv terjedelemig, sőt magáról az oktávról való indításig. Ily módon a háború – népzene-történeti tekintetből – egy ellenállhatatlan erővel terjedő új stílus legteljesebb kivirágzásának pillanatában érte az országot. Nem lehet hát csodálni, ha e stílus legszebb, legreprezentatívabb példányainak java éppen a háborús katonanóták között található.

Sőt ha e stílus fejlődését az eddigieknél is alaposabban szemügyre vesszük, még ennél is többet állapíthatunk meg. Katonáink a készen kapott viruló stílust nem egyszerűen tökélyre vitték, hanem addigi fejlettségi fokán túl még egy fokkal – egy utolsó fokkal – továbbemelték. Valamit ők is tettek hozzá.

Az ő ajkukon a kezdősorok – melyek ugye a stílus törvényszerűsége szerint utolsó sorként mindig vissza is térnek – még magasabbra kapaszkodtak: az eddigi maximumnak számító oktáv fölött a nónáig, nemritkán decimáig is. Nem egyszer, nem kétszer, hanem ebből divatot, annál is többet: stílusjegyet csinálva. Az emlegetett 55 dallamtípusnak nem kevesebb, mint ötöde: 11 ilyen. Ezek legismertebbek (kiemelve az új jelenségeknek számító oktáv fölötti hangokat):

1914-ben:

Hideg szél fúj, édesanyám, adja ki a kendőm... (l' m d' t' / l' m m d / t r f m / l l)

1915-ben:

Keresik a, keresik a keresztelőlevelemet... (sz' sz' l' sz' r m f m / r sz' f m r d / sz sz)

1916-ban:

Sárga a csikó, sárga nyereg rajta... (d' t r' d' sz / f m sz r / d d)

Ugyancsak 1916-ban:

Százados úr, sejhaj, százados úr ha felül a lovára... (sz sz f m sz sz d' / t r' d' l sz sz r f / m d d)

És végül 1918-ban, talán utolsó háborús katonanótaként a következő. Azért feltételezem, hogy ez volt mindenek között az utolsó, mert háborús szövege már alig van, sokkal jellemzőbbek rá a különféle sebesült-, leszerelő- és hadifogolyszövegek. Legkorábbi gyűjtésének időpontja is sokatmondó: mindössze két-három hónappal a háború vége előtt, 1918 augusztusában talált rá elsőként Bartók Besenyszög-Felsőszászbereken Jánoshidi summáslányok között, mégpedig érezhetően új, friss, még kiforratlan szöveggel (18. kotta).³⁶

A háború folyamán nem is került a dal többé gyűjtő elé. Hanem mintegy két esztendő múlva az *Ethnographia* 1919-es számában – mely azonban csak 1920-ban jelent meg – találunk két „székely katonadalt”, csupán annyi kísérszöveggel, hogy: „Beküldte Etédi Bekeő Balázs.” A dalok szemmel láthatólag világháborús eredetűek, ám a szövegeken már az összeomlást követő zavaros idők nyoma is meglátszik. Pontos gyűjtési helyükről és idejükről tehát nem kapunk semmi tájékoztatást, feltehetően azonban a Kratochwil-féle úgynevezett székely hadosztály köréből származnak. Második adatunkat e dalról ezek között találjuk (19. kotta; az adott közállapotokkal magyarázható sok sajtóhiba ne zavarjon bennünket).³⁷

A dallam, sőt némely töredék is mindkét változat szövegéből mindannyiunk számára ismerős – mint az 1848–49-es szabadságharc emblematikus dala! Mondhatni: egy ország kedvence „Gábor Áron rézágyúja fel van virágozva...” kezdetű szöveggel. Csakhogy hogyan lett ebből a legvégsőig kifejelett új stílusú, világhábo-

36 Jánoshida (Jász-Nagykun-Szolnok), summáslányok, Bartók Béla, 1918. VIII. Bartók-rend B 1209b.

37 Etédi Bekeő Balázs: „Székely katonadaltok”, *Ethnographia* XXX. (1919), 73.

Nem hit - ted el, bar - na kis - lány, me - gyek a ka - szár - nyá - ba,
 Az - tat csak az Is - ten tud - ja, mi - kor me - gyek víz - sza.
 1)
 Az - tat csak az Is - ten tud - ja, hogy hol lesz a sí - rom meg - ás - va,
 2)
 Ta - lán bi - zony a ti - ro - li ha - va - son a szik - la ol - da - lá - ban.

1) 2)
 2. 2.

Véres a föld, hatvannyolcas véresre festette,
 Jár a gőzös a harctéren levelek elejbe.
 Kedves édesanyám, ne várja a leveletem,
 Nemsokára az idegen föld takarja testemet.

18. kotta

I.

Szállj el madár, fecske madár . . .

Székely katonadal.

Szállj el ma - dár fecs - ke ma - dár szép Er - dély or - szág - ba
 Vidd el vidd el a só - haj - tá - som a ba - bám ab - la - ká - ra
 Mond meg, hogy se - be - sül - ve va - gyok Azt is hogy szé - kely ba - ka
 va - gyok A szat - má - ri köz - kór - ház - ban Ér - ted ba - bám el - her
 va - dok.

Odalent a Székely földön a hősök sírja felett
 Ő felsége a köztársaság rézagyúja dörrög.
 Nehéz a rézagyú fűszántogassa a földet
 Isten véled Székely hazám sohase látlak meg többet.

19. kotta

rús nótából 48-as dal? Vagy talán fordítva igaz: a szabadságharc napjainak harmadik olyan dalával van dolgunk, melyből – az előző kettővel ellentétben, mely dallamok útját a közbeeső időben is jól nyomon lehetett követnünk, emez hetven év kódéből váratlanul ismét fölbukkanva – szintén világháborús lett? Befejezésül ezt még tisztáznunk kell.

A dalt talán negyedikként Mathia Károly gyűjtötte 1941-ben, az akkor ismét hazánkhoz tartozó Csíkszentdomokoson. A gyűjtést nem adta be Kodálynak, ellenben kiadta következő évben a *104 katonadalban* a következőképpen:³⁸

49. Horthy Miklós rézágyúja

Csíkszentdomokos, 1941. M. K.

Hor-thy Mik-lós réz-á-gyú-ja fel van vi-rá-go-z-va.
In-dul-nak már a tü-zé-rek messze a ha-tár-ra.
Ne-héz a réz-á-gyú, föl-szánt-ja a he-gyet, völ-gyet,
É-des ró-zsám Is-ten vé-led, sohsem lát-lak töb-bet.

Szállj el, szállj el fecskemadár szép Erdélyországba,
Vidd el az én sóhajtásom (a) babám ablakába!
Ha kérdi, mi lettem, mondd el, hogy sebesült lettem,
Szentmiklósi nagy kórházban őt is elfeledtem.

SeperjeteK, seperjeteK szentmiklósi lányok!
Jönnek már a csíki fiúk, azok a betyárok.
Betyárok, betyárok, mind ahányan azok lettünk,
Orosz földön négy hónapig értetek szenvedtünk.

Véres a föld, magyar tüzér vére folyik rajta.
Csak mégegyszer gondolj vissza szép Erdélyországra.
Anyám, te jó lélek! Találkozom-e még véled?
Holnapután messze földre, hosszú útra kélek.

20. kotta

Ez a szöveg így akkor igen aktuális volt. Nem maradt azonban örökké az. Jöttek más idők és más aktualitások. Jött 1848 centenáriuma is, és nagy igény mutatkozott 48-as dalgyűjteményekre. Jelentek is meg nyakra-főre – a hitelességgel sokat nem törődve. Mathia is adott ki egyet *Negyvennyolcas dallamok* címen, amiben újra közreadta ugyanezt – mindössze annyi változtatással, hogy benne Horthy Miklóst Gábor Áron váltotta.³⁹ Innen vették aztán át a legkülönbözőbb kiadványok – egyik a másiktól kritikátlanul –, és terjesztették el immár e névvel mindjárt a szöveg élén, és vetették bele többé talán kigyomláhatatlanul egy egész ország köz-tudatába.

38 Mathia Károly: *104 katonadal*. Budapest: Magyar Kórus, 1942, 49. sz.

39 Uő: *Negyvennyolcas dallamok*. Budapest: Magyar Kórus, 1948, 21. sz.

Tulajdonképpen csak egy kérdés van: vajon az 1942-es kiadásban Horthy is váltott-e a pillanatnyi aktualitás okán valakit, mondjuk Károly királyt vagy a főnti székely dal emlegette köztársaságot? Erre csak akkor kaphatnánk feleletet, ha Mathia Károly eredeti gyűjtőfüzete – melyet ő tehát annak idején nem tisztázott le és az akadémiai népdalgyűjteménybe nem adott be – előkerülne. Minden más bizonyos. Bizonyos úgy a stílustörténeti kutatások, mint a gyűjtéstörténeti vizsgálódások alapján, hogy első világháborús katonáink alkotta dallam ez, méghozzá a háború legutolsó hónapjaiból, amit egyik legelterjedtebb szövegtípusa is bizonyít, az, amivel gyűjtőtársaimmal az áji kocsmában mulató férfiakról hallottuk:⁴⁰

♩ = 92-95

Sö - pör - je - tek, söpör - je - tek, áj - fa - lu - si lyá - nyok,
 Jön - nek már a, jön - nek már a harc - té - ri be - tyá - rok.
 Betyá - rok, be - tyá - rok, betyá - rok is lesz - nek,
 Há - rom é - vig az o - lasz fron - ton jaj de sokat szen - ved - tek!

21. kotta

40 Áj (Abauj-Torna), négy férfi (65-83), Bereczky János, Németh István és Vargyas Gábor, 1999. X. Bereczky: *A magyar népdal új stílusa*, 2657. sz.

ABSTRACT

JÁNOS BERCZKY

OLD AND NEW IN FIRST WORLD WAR SOLDIERS' SONGS

The oldest melody we find in this rich world is a *verbunkos* tune by János Bihari (1807). Of the songs fashionable during the time of the 1848–49 Hungarian war of independence two became First World War songs. And a song that appeared at the time of the Austrian-Prussian war of 1866 gained new life too. These historical songs are what we can regard as the oldest layer of wartime soldiers' songs. Another group of old songs which became wartime ones contains some which Bartók assigned to his category C, in that although they are not in the new style, they are rhythmically new, having flexible dotted rhythm. This type of rhythm in Hungarian folk music appeared in the 1870s, though it became widespread only in the 1880s and 1890s, going hand in hand not only with the new-style melodies which have an architectural structure, but permeating the descending old-style melodies as well. The next group consists of new-style, indeed fully-fledged new-style songs – by fully-fledged new-style I mean songs with flexible dotted rhythm – which originated a few decades or a few years before the outbreak of the war. Most of them became wartime soldiers' songs of course not with the original words, but with new ones. This group includes 28 melodies. The fourth and last group is the new ones, the ones originating during the war. This is the largest group and culturally the most important. We have, all told, 55 melodies which originated during the four years of the war, sung by Hungarian soldiers and with words about the war. All 55 are fully-fledged new-style songs, they could hardly be otherwise. This fully-fledged branch of the style became widespread in the 1880s and 1890s, so it could come to dominate at the beginning of the 20th century. In this way the war reached Hungary at the moment when this new-style folk music spreading with unstoppable energy burst into bloom. We should not be surprised, therefore, if the best examples of the style are to be found precisely among the wartime soldiers' songs.

János Bereczky (b. 1942). From 1967 till 2012 a research fellow at the Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences. His main field of research is the development and systematization of new-style Hungarian folk music. The new-style songs in the Academy's folksong collection (around 60.000 notations) have been archived using the system he invented. His most important books are *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai* [The melodic and textual sources of Kodály's folksong arrangements] (Budapest: 1984 – in collaboration with others), *Ilmari Krohnnin vaikutus unkarilaiseen kansanmusiikintutkimukseen* [The Influence of Ilmari Krohn on Hungarian Ethnomusicology] (Jyväskylä: 2001 – in Finnish), *Mikszáth Kálmán és a gyermekjátékok világa* [Kálmán Mikszáth and the world of childrens' games] (Budapest: 2006), *A magyar népdal új stílusa I–IV*. [The new style of Hungarian folksongs I–IV] (Budapest: 2013). Szabolcsi Prize, 2008.